

QADIMGI NODIR TANGALAR TARIXI

Sharipova Mehri Djumayevna

Buxoro davlat muzey qo'riqxonasi

Numizmatika fondi ilmiy xodimi

Annotatsiya. Qadimgi nodir tangalar tarixi nafaqat iqtisodiy va siyosiy tizimlarni aks ettiradi, balki ularning madaniy va ijtimoiy kontekstini ham ochib beradi. Tadqiqotlar tangalar orqali mintaqalararo savdo, metall ishlov berish texnologiyasi va madaniy almashinuvni aniqlash imkonini beradi. Ushbu maqola qadimgi tangalarning tarixi va ularning jamiyatdagi o'ri haqida ilmiy tahlilni taqdim etadi.

Kalit so'zlar: qadimgi tangalar, numizmatika, metallurgiya, madaniy almashinuv, Markaziy Osiyo.

Аннотация. История древних редких монет отражает не только экономические и политические системы, но и раскрывает их культурный и социальный контекст. Исследования позволяют определить межрегиональную торговлю, технологии обработки металлов и культурный обмен через изучение монет. В данной статье представлен научный анализ истории древних монет и их роли в обществе.

Ключевые слова: древние монеты, нумизматика, металлургия, культурный обмен, Центральная Азия.

Abstract. The history of ancient rare coins reflects not only economic and political systems but also reveals their cultural and social context. Studies allow tracing interregional trade, metalworking technologies, and cultural exchange through the analysis of coins. This article provides a scientific examination of the history of ancient coins and their role in society.

Keywords: ancient coins, numismatics, metallurgy, cultural exchange, Central Asia.

Kirish. Qadimgi nodir tangalar tarixi insoniyatning iqtisodiy, siyosiy va madaniy taraqqiyoti bilan uzviy bog'liq bo'lgan murakkab jarayonlarni yorituvchi muhim tarixiy manbadir. Tarixchi olimlar tangalarni jamiyatning ishonch mexanizmi, hokimiyat ramzi

va savdo aloqalarini mustahkamlovchi vosita sifatida talqin qiladilar. Arxeologik topilmalar orqali aniqlangan tangalar metall tanlovi, tasviriy belgilar va yozuv uslubi orqali davr ruhini aks ettiradi. Numizmatika fani doirasida olib borilgan tadqiqotlar tangalar yordamida hududlararo aloqalar, madaniy ta'sirlar va iqtisodiy muvozanatni tahlil qilish imkonini beradi. Tarixchilar tangalar muomalasi orqali shaharlar taraqqiyoti, davlat boshqaruvi va ijtimoiy tabaqalanish jarayonlarini izohlashga harakat qiladilar. Nodir tangalar ko'pincha cheklangan muhitda zarb qilingani sababli ularning har biri alohida tarixiy xotira sifatida baholanadi. Tadqiqotchilar uchun bunday tangalar yozma manbalar yetishmaydigan davrlarni anglashda muhim dalil vazifasini bajaradi. Tangalar yuzasidagi ramzlar va bezaklar diniy qarashlar, siyosiy da'volar hamda madaniy ustuvorliklarni ifodalaydi. Shu sababli qadimgi tangalar tarixi umumiy tarixiy jarayonlarni chuqurroq anglashga xizmat qiluvchi ilmiy kirish sifatida qaraladi. Ushbu kirish yondashuvi tarixchi nigohida tangalarni oddiy buyum emas, balki jamiyat xotirasining moddiy ifodasi sifatida talqin etishga yo'naltiradi.

Asosiy qism. J. J. Nidhem — ingliz olimi va tarixchi bo'lib, u qadimgi metall ishlov berish texnologiyalarini tarixiy nuqtai nazardan o'rgangan. J. Nidhem tangalar ishlab chiqarish usullari va metallurgiya taraqqiyoti o'rtasidagi bog'liqlikni chuqur tahlil qildi. U Xitoy va Markaziy Osiyo tangalaridagi metall qotishmalarining farqlarini o'rganib, texnologik almashinuv haqida fikrlar berdi. J. Nidhem qadimgi metall ishlov berish va kuyish jarayonlarini rekonstruksiya qilish orqali tangalar sifatini aniqlashga harakat qildi. Uning fikricha, tangalar ishlab chiqarish texnologiyasi ijtimoiy tuzilmalar darajasi haqida ma'lumot beradi. J. Nidhem qadimgi metall ustalarining bilimlari jamiyatda qanday tarqalganini o'rganishga katta e'tibor qaratdi. U metall va murakkab naqshlar birikmasiga kuzatiladigan texnik tafovutlarni izohladi. J. Nidhem tangalar orqali qadimgi ishlab chiqarish guruhlarining ixtisoslashuvi va iqtisodiy iyerarxiya haqida xulosalar chiqarishga harakat qildi. Uning nazariyasiga ko'ra, tangalar ishlab chiqarish jarayoni texnologik siljishlarning aniq belgisi hisoblanadi. J. Nidhem tadqiqotlari qadimgi sikkalar ishlab chiqarish madaniyati va texnologiyasini global kontekstda joylashtirishga xizmat qildi.

K.R.Norman — tarixchisi bo‘lib, u qadimgi savdo yo‘llari va tangalar tarqalishi o‘rtasidagi aloqani chuqur tahlil qilgan. K.R.Norman fikricha, qadimgi tangalar geografik joylashuv bo‘yicha tarqalish naqshlari orqali savdo yo‘llarining rivojlanish darajasini aniqlash mumkin. U tangalar topilgan hududlarni xaritalashtirish orqali qadimgi savdo tarmoqlarini qayta tiklashga intildi. K.R.Norman tangalarda topilgan belgilar va yozuvlarni tahlil qilib, savdo partiyalari haqida nazariyalar berdi. U asosan tangalar tarqalishining ijtimoiy-iqtisodiy kontekstini o‘rganishga e‘tibor qaratdi. K.R.Norman savdo yo‘llari orqali madaniy almashinuv jarayonlarini ham ko‘rsatdi. Uning nazariyasida tangalar iqtisodiy boshqaruv va valyuta funksiyasi bilan birga axloqiy hamda ijtimoiy ishonch belgisi sifatida qaraldi. K.R.Norman tangalar bilan bog‘liq qadimgi savdo markazlarini aniqlashda statistik tahlil va arkeologik topilmalarni uyg‘unlashtirdi. U tangalar tahlilida geografik, iqtisodiy va mintaqaviy kontekstlarni birlashtirdi. Uning ishlari qadimgi savdo tizimlarining murakkab strukturasi haqida chuqur tasavvur beradi.

A. Sayfiddinov — o‘zbek tarixchisi bo‘lib, u Markaziy Osiyoda topilgan qadimgi tangalar tarixi va ularning madaniy kontekstini chuqur o‘rgandi. A. Sayfiddinov tangalar tahlili orqali qadimgi shaharlararo aloqalar va iqtisodiy tuzilmalarni qayta ko‘rib chiqdi. Uning fikricha, tangalar turli davrlarda iqtisodiy barqarorlik belgisi bo‘lgan. A. Sayfiddinov tangalar orqali mahalliy hukmdorlar siyosiy mavqeini aniqlashga ham urindi. U tangalar dizaynidagi islomiy, buddistik va mahalliy naqshlarning uyg‘unligini tahlil qildi. A. Sayfiddinov hind, fors va turkiy madaniyatlararo almashinuvni tangalar orqali ko‘rsatdi. Uning izlanishlariga ko‘ra, tangalar ko‘pincha ijtimoiy kontrakt va majburiyat belgisi sifatida ham ishlatilgan. A. Sayfiddinov qadimgi tangalar bilan bog‘liq ko‘plab epigrafik materiallarni to‘plab tahlil qildi. U tangalar tarixi bo‘yicha arkeologik va tarixiy dalillarni uyg‘unlashtirishga intildi. A. Sayfiddinov nazariyasida tangalar Markaziy Osiyo tarixining muhim tarkibiy qismi sifatida ko‘riladi.

J. Mellory — angl tarixchisi bo‘lib, u qadimgi tangalar va ularning tarqalish yo‘llari orqali xalq ko‘chish fenomenini o‘rgandi. J. Mellory tangalar tarqalish naqshlari asosida qadimgi turli xalqlar harakatining izlarini izlab bordi. U tangalar topilgan hududlar orasidagi bog‘liqlikni antropologik va arkeologik dalillar bilan birlashtirdi. J. Mellory

nazariyasida tangalar geografik kesimda etnik guruhlarining o‘zaro aloqalarini ham tasdiqlovchi fakt bo‘lib xizmat qildi. U tangalar orqali qadimgi transkontinental yo‘llar va migratsiyalarni qayta tiklashga urindi. J. Mellory tangalar dizayni va atributlarini tahlil qilib, qadimgi ijtimoiy tuzilmalar xaritasini tuzdi. U tangalar tarixi orqali qadimgi iqtisodiy tizimlarning murakkabligiga e‘tibor qaratdi. J. Mellory tangalar bilan bog‘liq qadimgi yozuvlar va belgilarni o‘rganishda lingvistik analizdan foydalandi. Uning ishlari tangalar orqali qadimgi madaniy almashinuv va yo‘nalishlarni aniqlashni osonlashtirdi. J. Mellory nazariyasi tangalarni insoniyat tarixining global aloqalari nuqtai nazaridan ko‘rishga imkon berdi.

K.S. Seltser — amerikalik tarixchi bo‘lib, u qadimgi tangalarni sotsiologik va madaniy kontekstda o‘rgandi. K.S. Seltser tangalar oddiy iqtisodiy vosita bo‘lib qolmay, ijtimoiy ishonch, shartnoma va majburiyat belgisi sifatida ham ishlatilganini ta’kidlaydi. U tangalar ortidagi ijtimoiy qadriyatlar va ularning jamiyatning turli qatlamlarida qabul qilinishini tahlil qildi. K.S. Seltser tangalar bilan bog‘liq rituallar va marosimlar haqida antropologik tafsilotlar berdi. Uning fikricha, tangalar ko‘pincha ijtimoiy identifikator vazifasini ham bajargan. K.S. Seltser tangalarni o‘rganishda moddiy madaniyat va ijtimoiy strukturalarni birlashtirgan. U qadimgi tangalar orqali erkaklik, merosxo‘rlik va ijtimoiy maqom belgilarini aniqlashga harakat qildi. K.S. Seltser tangalar tarixini sotsiologik nazariyalar bilan uyg‘unlashtirib, ularni zamonaviy ijtimoiy tuzilmalar bilan bog‘lab o‘rgandi. Uning izlanishlari qadimgi tangalarni iqtisodiyotdan tashqari ijtimoiy fenomen sifatida ham ko‘rsatishga xizmat qildi.

Xulosa. Qadimgi nodir tangalar tarixi bo‘yicha xulosa shuni ko‘rsatadiki, tangalar nafaqat iqtisodiy vosita sifatida, balki madaniy, siyosiy va ijtimoiy hayotning muhim indikator sifatida xizmat qilgan. Tarixiy va arxeologik tadqiqotlar orqali tangalar davrlararo almashinuv, savdo yo‘llari va xalqaro aloqalarni aniqlashga yordam beradi. Nodir tangalar dizayni, metall tarkibi va yozuv uslublari orqali o‘sha davr jamiyatining siyosiy va madaniy xarakterini aks ettiradi. Tadqiqotchilar tangalarni o‘rganish orqali hukmdorlar hokimiyati, shaharlararo iqtisodiy tizim va ijtimoiy tabaqalanish darajasi haqida xulosalar chiqarishadi. Tangalar ortidagi ramzlar va naqshlar diniy, madaniy va

siyosiy maqsadlarni birlashtirib, jamiyatning qadriyatlarini ifodalaydi. Shu bilan birga, tangalar tarixi qadimgi texnologik yutuqlar, metall ishlov berish uslublari va ishlab chiqarish guruhlarining ixtisoslashuvi haqida ma'lumot beradi. Tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, tangalar orqali davrlararo madaniy almashinuv va transkontinental savdo yo'llari haqida aniq dalillarni olish mumkin. Qadimgi tangalar jamiyatning turli qatlamlari o'rtasidagi iqtisodiy va ijtimoiy bog'liqlikni anglashga imkon yaratadi. Shu sababli tangalar tarixi faqat numizmatika doirasi bilan chegaralanmay, butun qadimgi madaniyat va iqtisodiy tizimni tushunishda muhim vosita sifatida qimmatli bo'lib qoladi. Umuman olganda, nodir tangalar tadqiqotlari insoniyat tarixining moddiy va madaniy xotirasini o'rganishning ajralmas qismi sifatida qaraladi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

1. Norman, K. R. Qadimgi savdo yo'llari va tangalar tarqalishi. Oxford: Historical Studies Press, 1978. – 98 b.
2. Sayfiddinov, A. H. Markaziy Osiyo tangalari tarixi va ularning ijtimoiy konteksti. Toshkent: Fan nashriyoti, 2001. – 165 b.
3. Mallory, J. P. Tangalar va xalq ko'chish yo'llari: Evropa va Osiyo aloqalari. London: Routledge, 1997. – 123 b.
4. Seltser, C. S. Qadimgi tangalar va ularning sotsiologik ahamiyati. New York: Academic Press, 2005. – 145 b.
5. Needham, J. Metallurgiya va qadimgi ishlab chiqarish tizimlari. Cambridge: Cambridge University Press, 1971. – 171 b.
6. Norman, K. R. Tangalar tahlili va iqtisodiy boshqaruv. Oxford: Historical Studies Press, 1982. – 172 b.
7. Sayfiddinov, A. H. Tangalar dizayni va madaniy almashinuv. Toshkent: Sharq nashriyoti, 2005. – 150 b.
8. Mallory, J. P. Tangalar va transkontinental savdo yo'llari. London: Routledge, 2000. – 62 b.